

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/341251873>

TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS SOVELTAVAN TAITEEN KEHITTÄMISEN VÄLINEENÄ

Chapter · May 2020

CITATIONS

0

READS

413

2 authors:

Timo Jokela

University of Lapland

33 PUBLICATIONS 136 CITATIONS

SEE PROFILE

Maria Huhmarniemi

University of Lapland

34 PUBLICATIONS 95 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Creative economy and regional development in Lapland [View project](#)

AMASS: - Acting on the Margins: Arts as Social Sculpture [View project](#)

TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS SOVELTAVAN TAITEEN KEHITTÄMISEN VÄLINEENÄ

Timo Jokela ja Maria Huhmarniemi

T

arve taideperustaiselle tutkimusstrategialle on noussut esiin soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tieteenaloilla 1990-luvulta alkaen (ks. Jokela, 2019). Nämä tieteenalat ovat vielä verrattain nuoria, ja aiemmassa tutkimuksessa on ollut yleistä lainata tutkimusmenetelmiä muilta tieteenaloilta kuten kasvatus-, yhteiskuntatieteiden tutkimuksesta tai humanistisilta aloilta. Soveltavan kuvataiteen ja kuvataidekasvatuksen tiedontarve on muutoshakuista: tutkimuksen tyypillisenä tavoitteena on kehittää entistä toimivampia käytännön työ- ja koulutusmenetelmiä tai vastata tutkimuksen keinoin tunnistettuihin yhteiskunnallisiin haasteisiin. Esimerkiksi voi nostaa vaikkapa kestäväen kehityksen edistämisen tutkimuksen kei-

noin, eli tavoitteen, joka on tiiviisti sidoksissa niin soveltavan taiteen kuin kuvataidekasvatuksen tutkimusintresseihin. Tällöin tutkijat pyrkivät kehittämään käytäntöön sovellettavia toimintatapoja ja osallistumaan ymmärrystä lisääviin kriittisiin keskusteluihin, joiden myötä toimijoista, kuten työ-, koulutus- ja paikallisyhteisöistä ja yhteiskunnasta laajemmin tulee entistä kykenevämpiä kestäväen kehityksen edistämiseen. Ratkaisukeskeisyys luonnehtii taideperustaista toimintatutkimusta sen muillakin sovellutusaloil-

*Yönseutu, Jyrki Tammi,
2019. Kuva: Linda Sainio,
2019.*

la, kuten taiteen kohtaamispinnoilla hyvinvointi- ja terveysalojen, kulttuuripalvelujen, luontomatkailun ja osallistavan yhdyskuntasuunnittelun kanssa.

Tässä luvussa kuvaamme taideperustaisen toimintatutkimuksen pääperiaatteita soveltavan taiteen kontekstissa ja annamme suuntaviivoja tutkimuksen tekemiseen käytännössä. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty vastaamaan kuvataidekasvatuksen, yhteisöllisen taidekasvatuksen ja soveltavan taiteen tiedonintressiin. Tällöin tähdätään tutkimukseen, joka tuottaa käytännön muutosta sekä pätevää ja perusteltua tietoa, ymmärrystä ja uutta osaamista, jota tämän muutoksen tuottamiseen liittyy. Taideperustaista toimintatutkimusta on kehitetty Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnassa esisijaisesti aluekehittämishankkeissa ja niihin liittyvässä tutkimuksessa (Hiltunen, 2009; Jokela, 2013, 2018, 2019; Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015a, 2015b; Jokela & Huhmarniemi, 2018). Taidekasvatuksen ja yhteisötaiteen työtapoja on sovellettu näissä tutkimuksissa aluekehityksen ja hyvinvointityön menetelmiksi. Kehittämistutkimukseen on sisällynyt paikkasidonnaisia ja yhteisöllisiä taideprojekteja, joihin on osallistunut muun muassa kylien, koulujen ja työ- ja yrityselämän yhteisöjä. Kehittämistehtäviä on määritelty yhdessä yhteisöjen jäsenten kanssa. Tämä on yksi taideperustaisen toimintatutkimuksen lähtökohdista: yhteisön jäsenet ovat osallisia tutkimus- ja kehittämisprosessiin.

JUURET TOIMINTATUTKIMUKSESSA, TAITEELLISESSA TUTKIMUKSESSA JA TAIDEPERUSTAISESSA TUTKIMUKSESSA

Kaikkea tutkimustoimintaa ohjaa tutkimusstrategia. Niin myös taideperustaista toimintatutkimusta, jota voidaan aluksi tarkastella juuri tutkimusstrategiana. Tutkimusstrategia on tutkimuksen menetelmällisten ratkaisujen kokonaisuus, joka ohjaa tutkimuksen menetelmien valintaa ja käyttöä sekä teoreettisella että käytännöllisellä tasolla. Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategian juuret voidaan tunnistaa olevan toisaalta toimintatutkimuksen, toisaalta taiteellisen tutkimuksen ja siitä erottautuvan taideperustaisen tutkimuksen strategioissa.

TAITEELLINEN TUTKIMUS

Taiteellista tutkimusta on vakiinnutettu taideyliopistoihin ja -akatemiioihin 1990-luvulta alkaen. Se periytyy tarpeesta kouluttaa taiteen tohtoreita vastaavasti kuin tiedeyli-

opistoissa. Sitten asiasta on kirjoitettu paljon sekä taiteen että muotoilun parissa; ilmiö on tullut tunnetuksi monilla eri nimillä (ks. esim Borgdorff, 2011; Gray & Malins, 2004; Sullivan, 2005), joita Suomessa on yleisesti kutsuttu *taiteelliseksi tutkimukseksi* (Hannula ym., 2005; Mäkelä & Routarinne, 2006; Varto, 2009). Taiteellisen tutkimuksen tavoitteena on tyypillisesti taiteellisen ilmaisun tai menetelmän tavoitteellinen kehittäminen: tutkimusaihe on usein taiteilija-tutkijan oma luova ja käytännöllinen prosessi, jolla on joko teknis-materiaalisia tai taiteelliseen ajatteluun liittyviä ulottuvuuksia (Borgdorff, 2011). Rinnakkaisena ilmiönä voidaan puhua niin sanotusta tutkimukseen perustuvasta taiteesta, jossa taiteilija-tutkijat tarkastelevat taideproduktioissaan ja niihin liittyvissä teksteissään esimerkiksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen alaan kuuluvia aiheita. Nämä taiteellisen tutkimuksen menetelmät ovat kuitenkin paradigmaattisesti melko haastavia ja epämääräisiä. Ontologisesti ja epistemologisesti – tieteen tai taiteen näkökulmasta – taiteellinen tutkimus vaikuttaa usein epäspesifiseltä, etenkin menetelmien osalta (Jokela, 2019).

TAIDEPERUSTAINEN TUTKIMUS

Erotuksena taiteellisen tutkimuksen keskustelusta, monet eri alojen tutkijat ovat määritelleet tutkimusstrategiansa *taideperustaiseksi tutkimukseksi* (Barone & Eisner, 2012; Leavy, 2008, 2017; 2019; McNiff, 1998). Taideperustainen tutkimus tarkoittaa taiteellisen työ-

skentelyn soveltamista tutkimusaineiston keräämiseen tai analysointiin usein siten, että menetelmä mahdollistaa yhteisön jäsenten aktiivisen osallistumisen tutkimusprosessiin. Taideperustaista tutkimusta tehdään monella alalla, kuten kasvatustieteessä ja yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus kasvatukseen ja oppimiseen (Barone & Eisner, 2012), taidekasvatukseen ja opettajuuden kehittämiseen

(Irwin & Springgay, 2008) terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen (McNiff, 2013) sekä soveltavan taiteen kehittämiseen (Jokela, 2019; Jokela, Huhmarniemi & Hiltunen, 2019). Taiteen ohella erityisesti visuaalisuuden merkitystä tutkimuksessa on myös tarkasteltu (Sinner, Irwin & Adams, 2019; Sinner, Irwin & Jokela 2018). Oleminen taiteen ja tieteen, ilmaisun ja tutkimuksen, tunteiden ja analyysin välissä on avannut keskustelun uudesta

Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus mm. kasvatukseen ja oppimiseen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

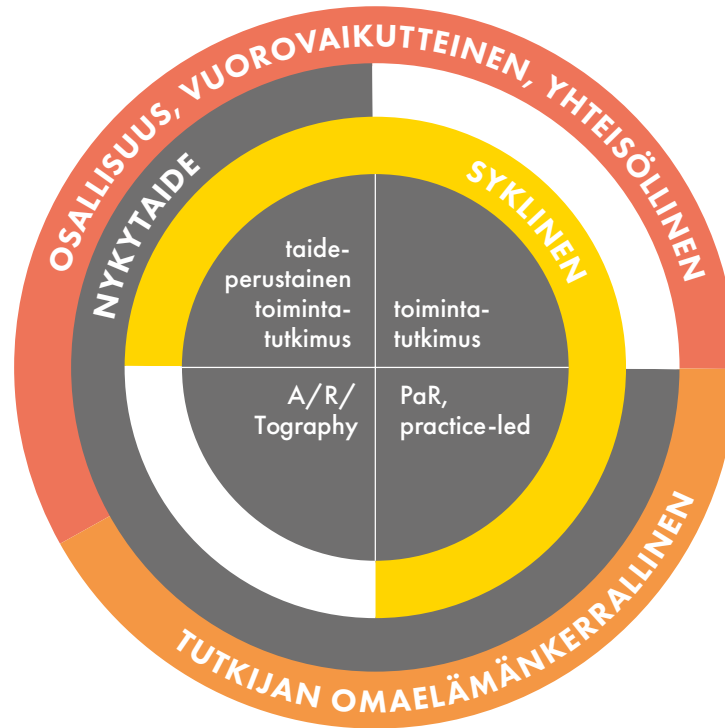
tutkimusmallista (Leavy, 2008, 2017). Taideperustaiseen tutkimukseen liittyy erilaisia jommo vakiintuneita menetelmiä, kuten photovoice-menetelmä (Wang & Burris, 1997), jossa yhteisön jäsenet dokumentoivat yhteisöään valokuvaamalla tutkimusaineistoksi ja videografia (Rokka & Hietanen, 2018), jossa sovelletaan videodokumentointia ja -editointia. Taideperustaisten tutkimusmenetelmien vahvuutena pidetään keinoja tutkia ei-kielellistä, hiljaista, aistillista ja ruumiillista tietoa ja kokemuksia.

Yksi taideperustaisen tutkimuksen laajasti sovellettu suuntaus on *a/r/tography*. Se on Kanadan British Columbia yliopistossa, Vancouverissa alkunsa saanut suuntaus, jota on teoretisoitu professori Rita Irwinin johdolla. Taiteellisen tutkimuksen ja toimintatutkimuksen lisäksi siihen on otettu vaikutteita fenomenologiasta sekä feministisistä ja nykytaiteen teorioista, erityisesti relationaalisesta estetiikasta (Irwin & Springgay 2008; Springgay, Irwin, & Kind 2008). Taideperustaiselle toimintatutkimukselle ja *a/r/tography*lle on yhteistä, että käytäntö ja teoreettinen tutkimus ovat rinnakkaisia ja tutkimusaiheet sijoittuvat opettamisen, taiteen ja yhteisöjen välimaastoon. Kun fenomenologia ja feministiset ja nykytaiteen teorat ovat vaikuttaneet *a/r/tography*yn, Lapin yliopistossa taideperustainen toimintatutkimus kiinnittyi aluksi ympäristö- ja yhteisötaiteen työtapoihin, nykytaiteen projektimuotoiseen toimintaan ja yhteisölliseen taidekasvatukseen. Siten osallisuus, vuorovaikutteisuus ja yhteisöllisyys painottuvat taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Tutkijan omaelämäkerrallisuus, itsereflektio korostuu yleensä enemmän *a/r/tography*ssä kuin taideperustaisessa toimintatutkimuksessa, jossa analyttisen reflektion kohteena on enemmän toiminnasta kerätyt aineistot kuin omat kokemukset.

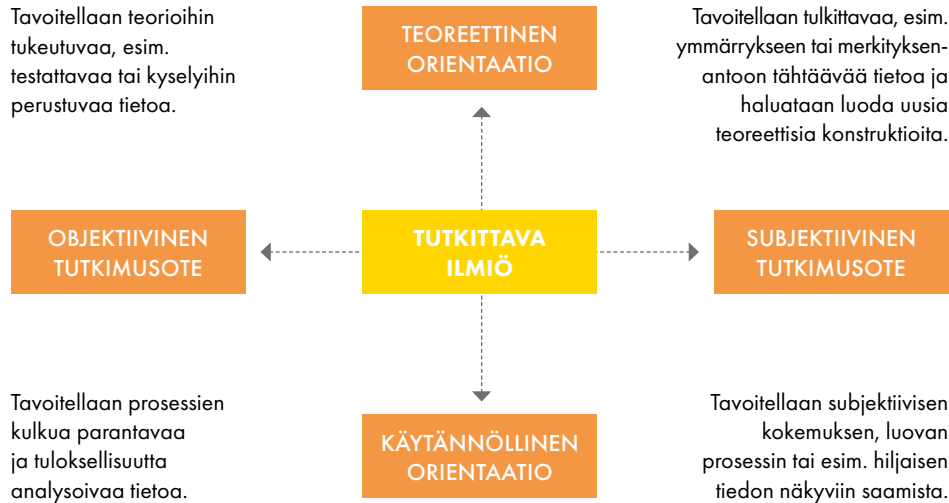
TOIMINTATUTKIMUS

Jotta ymmärretään taideperustaisen toimintatutkimuksen ydin, on sitä ensin tarkasteltava toimintatutkimuksena, joka antaa ammatinharjoittajille mahdollisuuden tutkia ja ratkaista käytännössä esiintyviä ongelmia (Cole & Knowles, 2008). Kaikissa toimintatutkimuksen muodoissa korostetaan toiminnan ja reflektioiden käyttöä tosielämän ongelmien ratkaisemiseksi (Greenwood & Levin 2007; Johansson, 2012; Whitehead & McNiff, 2006). Perinteisesti toimintatutkimusta kuvataan suunnittelun, toiminnan, havainnoinnin ja pohdinnan jaksona, joka johtaa parannettuun käytäntöön (Kemmis & McTaggard, 2004). Kaikki nämä ominaisuudet ovat välttämättömiä myös taideperustaiselle toimintatutkimukselle – mutta lisäksi siihen sisältyy taiteen toimintatavat, intentiot ja käytännöt.

Kaavio 1. Taideperustainen toimintatutkimus, toimintatutkimus, a/r/tography ja practise-led ja taiteellinen tutkimus painottavat eri tavoin tutkijan omaelämäkerrallisuutta, vuorovaikutteisuutta, syklisyyttä ja nykytaiteen ilmiöitä (Huhmarniemi, 2016, s. 44).

Toimintatutkimuksen suuntauksista taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on vastaavia piirteitä kuin kehittämistutkimuksessa ja designitutkimuksessa (kaavio 1). Toimintatutkimuksellinen kehittämis- ja designitutkimus on suunniteltuihin interventioihin perustuva syklinen tutkimusprosessi, jossa pyritään ratkaisemaan käytännön ongelmia ja kehittämään toimivaa teoriaa (Heikkinen, Konttinen & Häkkinen, 2006). Taideperustaisella toimintatutkimuksella on yhteneväisyyksiä myös palvelumuotoilun prosesseihin, joissa taiteilija-muotoilijat pyrkivät ratkaisemaan yhteisöjen ja ympäristöjen ongelmia yhteisöllisten ja vuorovaikutteisten menetelmien avulla (Jokela, Hiltunen & Härkönen, 2015a, 2015b). Kasvatusalan tutkijat Rauno Huttunen, Hannu L. T. Heikkinen ja Leena Syrjälä (2007) ehdottavat toimintatutkimukselle hyvin samankaltaisia tulosten havahduttavuuteen ja vaikuttavuuteen liittyviä validointiperusteita kuin Jokela (2012, 2019) taideperustaiselle toimintatutkimukselle.

Kaavio 2. Pirkko Anttilan tutkimusotteiden nelikenttä (Anttila 2007, s. 23; ks. myös Anttila 2006, s. 475). Täydennykset Mirja Hiltunen ja Timo Jokela.

TIEDONINTRESSI: TIETOA KÄYTÄNNÖN KEHITTÄMISEKSI

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimusstrategiaa ja sen eroa muihin taiteellisen tai taideperustaisen tutkimuksen metodeihin voi hahmottaa myös pohtimalla tutkimusstrategian tiedonintressiä. Se millaista tietoa haetaan, ratkaisee myös tutkimusstrategian valinnan. Käsityön, muotoilun ja luovan ilmaisun tutkija ja tutkimusmenetelmien uudistaja Pirkko Anttila (2006) määrittelee eri tutkimusstrategioiden tiedonintressejä. Hän jakaa tiedonintressit objektiivisuuden ja subjektiivisuuden sekä teoriahakuisuuden ja käytäntölähtöisyyden suhteen. Objektiivis-teoreettisissa tutkimuksissa pyritään tuottamaan objektiivista tietoa usein kvantitatiivisilla menetelmillä. Tätä lähestymistapaa Anttila kuvaa positivistis-empiiriseksi paradigmaksi. Subjektiivis-teoreettisissa tutkimuksissa tutkimusmenetelmillä pyritään tulkintoihin, ymmärtämiseen ja merkityksenantoon. Paradigma on tulkinnallinen ja hermeneuttinen. Käytännön kehittämiseen suutautuvat tutkimukset voidaan jäsentää vastaavasti subjektiivisiin ja objektiivisiin. Esimerkiksi taiteelliset tutkimukset, joissa taiteilija-tutkijat kehittävät ja reflektioivat

omaa luovaa prosessiaan, ovat subjektiivis-käytännöllisiä. Tätä tiedonintressiä Anttila kuvaa tulkinnallis-kokemukselliseksi paradigmaksi (Anttila, 2006, 2007). Taideperustaisen toimintatutkimuksen tiedonintressi paikantuu Anttilan kaaviossa kriittis-realistisen paradigman alueelle, mutta siihen voi tavoitteista riippuen liittyä myös tulkinnallis-hermeneuttisen tai tulkinnallis-kokemuksellisen paradigman piirteitä (kaavio 2).

Taideperustainen toimintatutkimus on osa laadullisen tutkimuksen traditiota. Tämä ei ole itsestään selvää: taiteellisen ja taideperustaisen tutkimuksen äärellä pohditaan toisinaan, onko kyseessä kolmas tutkimussuuntaus kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimuksen rinnalle. Esimerkiksi Leavy (2009) on luonnehtinut eroa laadullisen tutkimuksen ja taideperustaisen tutkimuksen välille: Leavyn mukaan kvantitatiivinen tutkimus pyrkii arvovapauteen, kun laadullinen on lähtökohtaisesti arvosidonnaista ja taideperustainen tutkimus poliittista, tiedostamista lisäävää ja vapauttavaa. Tämä Leavyn luonnehdinta sopii myös taideperustaisen toimintatutkimuksen kuvailuun. On tyypillistä, että taideperustainen toimintatutkimus on sosiaalisesti tai ympäristöpoliittisesti sidonnaista – vahvemmin kuin laadullinen tutkimus perinteisesti. Tästä huolimatta tunnistamme taideperustaisen tutkimuksen laadullisen tutkimuksen osaksi. Taideperustainen toimintatutkimus on tapaustutkimusta ja kehittävää tutkimusta, jolla pyritään kohti käytännössä sovellettavaa ja uudeksi osaamiseksi muunnettavissa olevaa tietoa.

TAITEEN MONET TEHTÄVÄT SYKLISESSÄ TUTKIMUSPROSESSISSA

Taideperustainen toimintatutkimus on syklisesti etenevä tutkimus- ja kehittämisprosessi. Sen ensimmäinen vaihe sisältää tutkittavaan ilmiöön perehtymistä, tavoitteiden ja tutkimustehtävien määrittelyä, tutkimuksen organisointia, toiminnan suunnittelua, teoreettista ja taiteellista taustatyötä. Toisessa vaiheessa edetään taiteelliseen työskentelyyn tai vastaaviin interventioihin. Kolmannessa vaiheessa, käytännön toimintaan usein limittyen, kerätään toiminnasta relevantti tutkimusaineisto. Neljännessä syklin vaiheessa toimintaa seuraa kerätyn aineiston analyysi ja reflektioiva tarkastelu, teoreettista käsitteellistämistä ja seuraavien kehittämistavoitteiden täsmentämistä saavutettujen tutkimustulosten avulla.

Taiteellinen toimintatutkimus poikkeaa perinteisen toimintatutkimuksen syklistä siinä, että tutkimusprosessin aikaiset ja sen tuloksena syntyneet taiteelliset tuotokset dokumentoidaan ja tätä dokumentointia käytetään myös tutkimusaineistona. Yleensä tutkimus myös julkaistaan, kirjallisen raportin lisäksi, taiteellisena produktiona sekä

TAIDEPERUSTAINEN PROSESSI:

Ryhmän tai organisaation toiminnan kehittäminen

- Uuden taidetoiminnan kehittäminen ryhmän yhteistyönä
- Organisaation kehittäminen taidetoiminnan avulla / taidetoimintaa varten
- Voimaantumiseen, identiteetin vahvistamiseen tms. tavoitteeseen pyrkivän toiminnan kehittäminen
- Uusien toimintamallien luominen
- Vanhojen toimintamallien kehittäminen
- Olemassaolevien toimintojen soveltaminen uuteen tilanteeseen

TAIDEPERUSTAINEN PRODUKTI:

Teoksen yhteiskehittäminen (co-design)

- Produktio, teos, näyttely
- Taide- tai kulttuuritapahtuma
- Taideperustainen palvelu
- Uusi konseptisuunnitelma
- Julkaisu, oppimateriaali tms.
- Uusi sovellus
- Uuden ilmiön lanseeraus
- Tutkimustiedon lanseeraus

Kaavio 3. Menetelmän valintaan vaikuttaa se onko tavoitteena toiminnan kehittäminen (osaava organisaatio) vai paras mahdollinen lopputulos (teos, tuote tai muu produkti). Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

TAIDEPERUSTAINEN PROSESSI:

Ryhmän tai organisaation toiminnan kehittäminen

- Pöytäkirjat, kokousmuistiinpanot
- Kenttämuistiinpanot, osallistuva havainnointi
- Toiminnan digitaalinen dokumentointi
- Ryhmäkeskustelut
- Haastattelut
- Teemahaastattelut
- Stimuloitu ryhmähaastattelu
- Prosessin tuottama aineisto, esim. mukanaolijoiden oma taide, kurssityöt, portfolioit jne.
- Huom. Kokemus kehittyneestä toiminnasta / kokemus taiteesta

TAIDEPERUSTAINEN PRODUKTI:

Teoksen yhteiskehittäminen (co-design)

- Lähtötilanteen kartoitusaineistot
- Hyvien ratkaisujen kartoitus
- Suunnitteluprosessin dokumentoinnit: ideat ja luonnokset
- Focus ryhmän palautteet (käyttäjät)
- Asiantuntijaryhmän palautteet (esim. monialaisuus)
- Suunnittelun dokumentointi / parannetut suunnitelmat
- Uudet käyttäjä- / asiantuntijapalautteet
- Kehittäminen ja iterointi
- Loppupalautteet (taiteellisen tuotteen vastaanotto)

Kaavio 4. Tutkimuksen tavoitteen mukainen menetelmävaihtelu ohjaa myös aineistonkeruumentelmien valintaa. Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

osallistuvalla paikallisyhteisöllä, tiedeyhteisöllä, taidemaailmalla että laajalle yleisölle. Taideperustainen toimintatutkimus on aina tekijöille ja siihen osallistuville yksilöille, organisaatioille ja yhteisöille oppimis- ja kouluttautumisprosessi.

Taiteella on monta tehtävää taiteellisessa toimintatutkimuksessa: taiteellisen työkentelyn menetelmä voi olla kehittämisen kohde tai tutkimuksen aineistonkeruun ja -analysoinnin väline. Taideperustainen tutkimus tarkoittaa yleensä taiteen soveltamista tutkimusmenetelmiin siten, että esimerkiksi yhteisön jäseniä, ilmiön asiantuntijoita tai kehitettävän kohteen käyttäjiä saadaan tutkimukseen osallisiksi ja heiltä saadaan kokemustietoa, joka ei välity perinteisillä puhuttuun tai kirjoitettuun kieleen perustuvilla tutkimusmenetelmillä. Taideperustaisilla menetelmillä voidaan tavoittaa esimerkiksi paikallisten yhteisöjen hiljaista tietoa tutkimusprosessiin ja -aineistoon. Myös tutkimustuloksia voidaan välittää taiteen ilmaisukeinoin eli muilla tavoin kuin perinteisillä kirjallisilla tutkimuksen julkaisuilla.

Tutkija on aina keskeinen osallistuja tutkimusprosessissaan. Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa ei pyritä tutkimaan yhteisön tai tutkimuskohteen kokemuksia ulkopuolisesta näkökulmasta. Pikemminkin päinvastoin: hyvin usein kokemuksiin pyritään vaikuttamaan tutkimusprosessin osana. Esimerkiksi taideperustaisella toimintatutkimuksella on tutkittu nuorten hyvinvoinnin tukemista yhteisötaiteen keinoin. Silloin tutkimusprojektista on saatu tietoa siitä, miten yhteisötaide toimii nuorten hyvinvoinnin osana.

Soveltavan kuvataiteen taiteilijat, kuten taidekasvattajatkin, ovat identiteetiltään ja rooliltaan usein moniosaajia. Heidän ammatilliseen osaamiseensa liittyy taiteilijan taitoja, pedagogista osaamista ja menetelmien kehittämisen taitoa tutkimuksen keinoin. Heitä voisi kuvata taiteilija-tutkijoiksi tai taiteilija-tutkija-opettajaksi. Tässä luvussa viittaamme heihin kuitenkin yksinkertaisesti kutsumalla heitä tutkijoiksi.

KAKSI SOVELTAMISALUETTA: PROSESSI- JA PRODUKTIOKESKEINEN

Taideperustaisella toimintatutkimuksella on kaksi selvästi toisistaan poikkeavaa soveltusaluetta tavoitteen asettelusta johtuen: prosessi- ja produktiokeskeinen (kaaviot 3 ja 4). Molemmissa toimintaa voidaan kuvata samankaltaisilla kehittämissyklin vaiheilla. Mutta tutkimuksen organisointi, kanssatutkijoiden rooli, aineistonkeruun menetelmät ja odotettu lopputulos poikkeavat toisistaan.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen tunnetuin soveltusalue on prosessiin keskittyvä, kehittävän ja osallistavan toimintatutkimuksen perinteestä nouseva organi-

saatioiden, ryhmien ja yhteisöiden toimintatapojen ja -mallien kehittäminen. Tällöin kysymyksessä voi olla joko taidetoiminnan kehittäminen ryhmän yhteistyönä, uuden organisaation luominen ja kehittäminen taidetoimintaa varten tai organisaation toiminnan kehittäminen taidetoiminnan avulla. Usein tähdätään toimijoiden ja mukanaolijoiden voimaantumiseen, identiteetin vahvistumiseen, oppimiseen ja muuhun vastaavaan hyvinvointia, elinvoimaa sekä työ- ja toimintakykyä kohottavaan toimintaa. Toisaalta kyse voi olla myös aivan uusien innovatiivisten toimintojen luomisesta sekä vanhojen toimintamallien uudistamisesta ja soveltamisesta uusiin tilanteisiin. Toiminnan tuloksena voi syntyä uusia taideproduktioita tai vastaavia lopputulemia, mutta tutkimuksen pääpaino on kuitenkin toimijoiden yhteistyön kehittämisessä. Näin tutkimuksella varmistetaan tulosten hyödyntämisen jatkuvuus. Jatkuvuus ei kuitenkaan tarkoita organisaation pysyvää toimintatapaa vaan kehittyvää ja muuallakin sovellettavissa olevaa toimintakonseptia tai -mallia.

Taideperustaista toimintatutkimusta käytetään myös produktien ja tuotteiden kehittämistutkimuksen ja design-tutkimuksen menetelmänä produktio-orientoituneessa toimintatutkimuksessa. Tällöin taideperustaisella toimintatutkimuksella tavoitellaan realistisen tiedonkäsityksen mukaisesti kussakin rajallisessa tilanteessa (aika ja resurssit) saavutettavaa parasta mahdollista lopputulosta, ei lopullista totuutta (ks. Anttila, 2007). Tällöinkään tutkija-taiteilija ei toimi yksin vaan tuotteen tai taiteen kehittäminen tapahtuu yhteistyössä joko käyttäjien, asiantuntijoiden tai molempien ryhmien kanssa. Toiminnan syklit muodostuvat tällöin suunnittelusta, testauksesta/arvioinnista ja palautteen mukaan tehdyistä parannuksista. Kehittämistutkimuksessa ja design-tutkimuksessa käytetään kehittämissykleistä usein käsitettä iterointi. Soveltavan taiteen alalla menetelmällä voidaan kehittää muun muassa taideteoksia, tapahtumia ja tuotteita sekä lanseerata uusia ilmiötä ja tutkimustietoa.

TUTKIMUKSEN TAVOITTEESTA TOIMINTAAN

Taiteellinen toimintatutkimus on aina situationaalista ja kontekstisidonnaista toimintaa. Toisin sanoa interventiot eivät nouse vain tutkijan henkilökohtaisista intresseistä. Tutkittavan ilmiön rajaamisen ja tutkimuksen tavoitteiden alustavien määrittelyn jälkeen taideperustainen toimintatutkimus käynnistyy taustakartoituksella, yleensä paikka- ja yhteisökartoituksella, jossa tutkija tutustuu toimintaympäristöönsä monilla eri menetelmillä.

Paikan ulottuvuuksiksi voidaan hahmottaa fyysiset ulottuvuudet, subjektiiviset kokemukset, jaetut narratiivit, visuaaliset ulottuvuudet ja niin edelleen. Jo tutkimuksen tässä vaiheessa voidaan kartoittamista toteuttaa taideperustaisilla menetelmillä ja visuaalisilla välineillä. Kehitettyjä kartoitusmenetelmiä on muun muassa Lapin yliopistossa käytetty paikkakartoitus (Jokela ym., 2006), photovoice (Wang & Burris, 1997) tai visuaalisen etnografian menetelmät (Pink, 2007; Jokela, 2017). Vasta monitasoiseen paikan ja sosiokulttuurisen tilanteen tuntemiseen pohjautuen tunnistetaan intervention tarve ja tavoite. Alustava tutkimussuunnitelma voidaan laatia vuorovaikutuksessa tutkimuksen sidosryhmän kanssa kartoitusta hyödyntäen ja ottamalla mukaan sen tekemiseen.

Tutkimuksen onnistumisen ja eettisyyden näkökulmasta taustakartoituksen, paikka- ja yhteisökartoituksen tekeminen, on hyvin olennaista, varsinkin, jos tutkimuksen kohderyhmään sisältyy monikulttuurisuutta ja erilaisia vähemmistökulttuureja ja kulttuurisia jännitteitä.

Tämä toimintayhteisön osallisuus painottuu erityisesti silloin, kun tutkija on itse tavalla tai toisella tutkimusyhteisöstä ulkopuolinen. Kulttuurisen kestävyuden näkö-

kulmasta voidaan pitää tärkeänä, että yhteisöt itse määrittelevät, tunnistavat ja esittävät omat merkittävät kulttuuriset piirteensä sekä tutkimuksen tiedontarpeet ja tavoiteltavat muutokset. Tämä korostuu erityisesti paikallisyhteisöiden parissa tehtävässä soveltavan taiteen tutkimuksessa (ks. esim. Haataja, 2018).

Paikka- ja yhteisökartoituksen jälkeen tai siihen limittyen tutkimustoiminta käynnistyy joko käytäntövetoisesti tai kirjallisuuskatsauk-

sella. Kirjallisuuskatsauksessa tutkija perehtyy siihen, mitä tutkimusaiheesta tiedetään aiemmin eli miten muut tutkijat ja taiteilijat ovat käsitelleet vastaavia aiheita ja millaista tietoa he ovat niistä saaneet. Kartoitetaan siis hyviä käytänteitä, mutta samalla kirjallisuuskatsauksen yksi keskeinen tavoite on tunnistaa tiedontarpeita, jotka auttavat purkamaan tutkimustehtävää tarkentaviin tutkimuskysymyksiin.

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on tilaa myös luovalle ajattelulle ja ymmärryksen tarkentumiselle. Toimintatutkimukselle tyypillisesti tutkimuskysymykset suuntautuvat uudelleen ja tarkentuvat tutkimuksen etenemisen ja tutkimusyökkien myötä. Tutkimukseen voi myös sisältyä sivupolkuja ja harha-askeliakin, mikä on tavalista myös luovassa taiteellisessa työskentelyssä. Jokelan (2008) mukaan taiteellisessa

Huomioon on noussut taiteellisen toiminnan potentiaalinen vaikutus mm. kasvatukseen ja oppimiseen sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseen.

työskentelyssä prosessi on osittain intuitiivinen, sekava ja kokemukseen ja hiljaiseen tietoon perustuva ja siksi tavoite ja valittu menetelmä ovat aluksi suuntaa-antavia ajatuksia ja tutkimusaihe ja kysymykset selkiintyvät tutkimuksen kuluessa. Myös taiteellinen tutkimus etenee intuitiivisesti, kokeilun ja erehdyksen kautta ja johtaa odottamattomiin tuloksiin ja yllättäviin oivalluksiin (Borgdorff, 2011). Samalla taiteilija-tutkijat kokevat tarvitsevansa tilaa ja vapautta löytääkseen omat toimintatapansa. Tämä voi johtua taiteellisen tietämisen luonteesta ja taiteellisen tutkimuksen tyypillisistä avoimista tutkimuskysymyksistä (McNiffin, 2013). Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa taiteilija-tutkija ei kuitenkaan harhaile yksin, vaan kehittämistyötä tehdään yleensä jonkinlaisessa tiimissä tai yhteisössä, jossa intuitio muuntuu tunnistetuksi ja tiedostetuksi päämääräksi.

TUTKIMUSAINEISTO LUODAAN OSANA TOIMINNAN KEHITTÄMISTÄ

Taideperustaisessa toimintatutkimuksessa on olennaista, että prosessista kootaan moniääninen tutkimusaineisto, jonka avulla toiminnasta saadaan tietoa kehittämistyötä varten ja jonka avulla tutkimus voidaan validoida. Aineisto voidaan koota ja analysoida yhteistoiminnassa ja vuorovaikutuksessa tutkimusprosessissa mukanaolevien toimijoiden ja tahojen kanssa.

Aineistoa kootaan monilla tavoilla ja se on usein monimuotoista. Aineistoa ovat yleensä:

- kokousten muistiot ja muistiinpanot
- tutkijan omat havaintomuistiinpanot, jotka perustuvat systemaattiseen osallistuvaan havainnointiin
- toiminnan eri vaiheiden valokuva- ja videodokumentoinnit
- tehdyt luonnokset, suunnitelmat, taideteokset sekä muut toiminnan aikana syntyneet visuaaliset tuotokset
- toiminnan reflektointi- ja arviointikeskustelujen dokumentoinnit
- erilaiset haastattelut, kyselylomakkeet ja muut palautteet

Tutkijan omat havainnot on aina syytä koota havaintopäiväkirjaan. Tutkija voi itse käyttää sellaista havaintojen dokumentointitapaa, joka hänelle parhaiten soveltuu. Olennaista on, että havaintojen tallentaminen on systemaattista ja säännöllistä. Muistiin voi kirjata esimerkiksi yhteisön jäsenten kanssa käytyjä keskusteluja sekä omia ajatuksia ja tunteita. Hyviä havaintopäiväkirjan muotoja ovat muun muassa:

- luonnoskirja, joka sisältää havaintojen dokumentointia kuvin ja sanoin
- tiedosto, johon tutkija kirjoittaa omat havaintonsa ja liittää muistin tueksi valokuvadokumentointia
- ääninauhuri, johon tutkija kertoo puhumalla havaintojaan

Havaintopäiväkirjan avulla on mahdollista palauttaa mieleen ja nostaa tarkemman analyysin kohteeksi muun muassa tutkimuksen kronologia, keskeiset oivallukset sekä muutoksiin johtaneet tilanteet.

Toiminnan valokuva- ja videodokumentoinnit ovat tyypillisiä taideperustaisen toimintatutkimuksen aineistoja soveltavan taiteen alueella. Aineistoa ei koota yksinomaan tutkimusta varten, vaan sen avulla nykyaikaisen taiteen prosessia voidaan esittää myös näyttelyissä ja esimerkiksi oppimateriaalina. Dokumentointiaineistoa tarvitaan niin tiedottamiseen, näyttelyihin, arviointiin, raportointiin kuin uusien hankkeiden suunnitteluun. Kaikkia tarpeita ei edes voida ennakoida projektin aikana. Kuten havaintojen kirjaaminen, myös kuvaaminen on systemaattista. Kameran on aina oltava käytössä, jotta se ei puutu juuri silloin, kun tutkimuksen kannalta jotakin olennaista tapahtuu. Usein on myös pohdittava, onko kuvaaja joku muu henkilö kuin tutkija itse. Jos näin on, kuvaajan on oltava hyvin perillä tutkimuksen tarkoituksista ja keskusteltava tutkijan kanssa dokumenttien tarpeista. Kuvamateriaalia on syytä käydä läpi tutkimusprosessin aikana, jotta kuvaamisen kohteita ja menetelmiä voidaan tarvittaessa kohdentaa uudelleen. Tyypillistä taideperustaiselle toimintatutkimukselle on myös aineistokeruun menetelmien tarkentuminen toiminnan aikana.

Taiteellisessa työskentelyssä prosessin osallistujat tuovat esiin mielipiteitään ja ajatuksiaan ideoinnin, suunnittelun ja toteuttamisen aikana, sekä myös konkreettisen taideteoksen kautta. Tehdyt luonnokset, suunnitelmat, taideteokset ja kokemuksen taiteelliset reflektoinnit ovat usein tärkeä tutkimusaineisto taideperustaisessa toimintatutkimuksessa. Käytännössä tällainen aineisto voi tarkoittaa myös osallistuvan yhteisön tekemiä piirroksia, kollaaseja, valokuvia, videoita, ympäristötaideteoksia ja niin edelleen. Lähtökohtana taideperustaisessa tutkimuksessa on, että osallistuvan yhteisön tekemä taide välittää sellaista tietoa, jota ei ole helppo sanallistaa.

Teema- ja ryhmähaastatteluja ja kyselylomakkeita käytetään usein tutkimusaineiston keräämiseen. Usein on kuitenkin syytä pohtia, onko vastaavaa tietoa mahdollista saada dokumentoimalla itse toimintaa. Esimerkiksi osallistujien tai asiantuntijaryhmän palautekeskustelujen tai muiden dialogisten tilanteiden teemoittelu ja niiden dokumentointi voi korvata erikseen järjestettävän ryhmähaastattelun. Prosessin arviointia ja pa-

lautekeskustelua voi virittää ja teemoittaa tutkijan aineistosta kokoamien taiteellisten dokumenttien katsomisella ja palautteen antamiseenkin voi liittää taiteellista ilmaisua. Kehittämistyössä prosessin visuaalisen dokumentoinnin katsominen vuorovaikutteisessa tilanteessa on toimiva, dialogia luova ja osallistujia innostava menetelmä.

MONIMUOTOISEN REFLEKTIOAINEISTON ANALYYSI

Taideperustainen toimintatutkimus luo monimuotoisen aineiston, jota yleensä analysoidaan jo toiminnan kehittämisen aikana, eikä vasta lopussa kuten tutkimuksessa yleensä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen aineiston tulkinnallinen analysointi on usein osittain päällekkäinen prosessin arvioinnin kanssa. Toisin sanoen yhtäaikaisesti arvioidaan niin toiminnan laadullisia vaikutuksia mukanaolijoihin kuin tehtyjen toimenpiteiden ja prosessin onnistumista. Voidaan sanoa, että analyysin tuloksena on aina syventynyt ymmärrys sekä kokemuksista että käytännön toiminnasta ja lisääntynyt tieto niiden kehittämisestä.

Jos kerätty tulkinnallinen aineisto on laaja, voi tutkija luokitella, teemoitella ja ryhmitellä aineistoaan osin myös teoriaansa tukeutuen. Tutkija ikään kuin keskustelee aineistonsa ja muun kirjallisuuden kanssa. Tämänkaltainen aineiston analyysi ei varsinaisesti eroa muista laadullisista aineiston analyysimenetelmistä. Taideperustaisessa tutkimuksessa on kuitenkin mahdollista soveltaa taiteellista työskentelyä myös aineiston analyysiin ja tulkintaan. Silloin taiteilija työstää esimerkiksi valokuva-aineistosta teoksellisen valokuvakollaasin tai ääninauhoista ääniteoksen tai installaation elementin. Tällainen toimintatapa johtaa myös tutkimuksen taiteelliseen representointiin, joka omalla tavallaan perustuu aineiston teemoitteluun tai tyypittelyyn.

Taideperustaiseen toimintatutkimukseen siis sisältyy toiminnan aikaista jatkuvaa prosessiarviointia, joka on toimintaa korjaavaa ja suuntaavaa, sekä tuloksiin kohdistuvaa loppuarviointia. Kerättyä aineistoa kutsutaankin usein reflektioaineistoksi, jolla viitataan siihen, että aineistoa käytetään kehittämisprosessin arviointiin ja jatkokehittämisen tueksi. Usein prosessin lopputuloksia arvioidaan kahdessa vaiheessa eli heti projektin päätyttyä, kun se on vielä tuoreessa muistissa, ja jälkeenpäin, kun kokemusta on

Yhtäaikaisesti arvioidaan niin toiminnan laadullisia vaikutuksia mukanaolijoihin kuin tehtyjen toimenpiteiden ja prosessin onnistumista.

jo ehditty kypsytellä. Tutkimusprojektin osallistujien käsitykset, kokemukset sekä niiden analysointi ovat koko kehittämistyön arvioinnin perusta. Arviointi tehdään usein yhteistyössä osallistujien kanssa. Kun toimintaa tarkastellaan sekä tutkijan, osallistujien että laajemman yhteisön tai sidosryhmien näkökulmasta, ei tarkastelu jää liian yksipuoliseksi ja toimintatutkimukselle tyypillinen moniäänisyys ja dialogisuus tulee esille.

Jos tutkimus on tehty tiiviisti yhteisön kanssa, on tutkijan hyvä pyytää yhteisö osallistumaan myös aineiston analysointiin (Jokela, 2009). Edelleen, jos analysoinnin tulokset esitetään taiteellisena produktiona, voi tutkimuksen tulos olla yhtenevä yhteisötaiteellisessa prosessissa tehtyyn produktioon. Taideproduktioiden arviointi on olennainen osa tiedonmuodostusta menetelmän toimivuudesta. Toteutuneet teokset osoittavat kuinka toimiva, onnistunut ja voimaannuttava prosessi on ollut. Vaikuttavuuden arviointikriteerejä ovat muun muassa teoksen ja tutkimuksen kyky herättää ajatuksia, tunteita ja mielikuvia sekä tunnetta voimaantumisesta, jossa osallistujien luottamus omaan pystyvyyteen ja omiin taitoihin lisääntyy (Jokela, 2012).

TUTKIMUKSEN JULKAISU JA TUTKIMUSRAPORTIN KIRJOITTAMINEN

Taideperustainen toimintatutkimus esitetään yleensä sekä taiteellisina produktioina että tutkimusraporttina. Jos tutkimus on tehty akateemiseksi pro gradu -tutkielmaksi tai väitöskirjaksi ja se sisältää taiteellisen osan, voi tutkimusraportti olla perinteistä tutkimusraporttia suppeampi. On kuitenkin tyypillistä, että taiteellisessa toimintatutkimuksessa tutkijat kirjoittavat ensin laajoja raportteja, joita he joutuvat tiivistämään ja kristallisoimaan lopulliseksi julkaisuksi.

Taiteellinen toimintatutkimuksen tuloksena syntynyt produktio voi olla esimerkiksi teos, tapahtuma tai tila- ja aikasidonnainen prosessi, joka usein esitellään uudelleen esimerkiksi näyttelynä tai videodokumenttina. Mikäli tarvitaan ulkopuolista arviointia, kuten opinnäytteissä, arvioidaan tutkimuksen taiteelliset osat joko paikan päällä tai dokumentointiin ja representointiin perustuen. Taitelija-tutkijan on itse määriteltävä missä hän toivoo arvioinnin tapahtuvan ja mihin tutkimustehtävään taiteellinen produktio tutkimuksessa vastaa.

Erityisesti taiteilijakoulutuksen osana on taiteellisen tutkimuksen parissa keskusteltu myös tutkimusraportin muodosta ja kyseenalaistettu jopa koko kirjoitetun raportin tarpeellisuus. Kysymys voi olla relevantti silloin kun keskustellaan taideinstituution sisällä eikä kommunikoida sen ulkopuolisen maailman kanssa. Näin ei ole laita taideperustai-

nessa toimintatutkimuksessa. Erityisesti silloin, kun sitä käytetään soveltavan taiteen kehittämiseen, on perinteisen tutkimusraportin muoto suositeltava, koska sen avulla on helppo hahmottaa käytetyt tutkimusmenetelmät, tutkimusprosessin eteneminen sekä saadut tulokset. Myös hankkeiden rahoittajat edellyttävät perinteistä raporttimuotoa.

Raportin muoto voi olla yksinkertaistettuna seuraava:

- johdanto, jossa kuvataan tutkimuksen ajankohtaisuus ja merkittävyys sekä sen konteksti ja tavoite
- teoreettinen tausta, jossa avataan keskeiset käsitteet ja kiinnitetään tutkimus aikaisempaan tutkimukseen ja taiteeseen
- tutkimusmenetelmän ja aineiston kuvaus
- tutkimusprosessin analysointi kerätyn aineiston pohjalta peilaten analyysin tuloksia tutkimuskirjallisuuteen
- tulosten ja kehittämis ehdotusten esittely ja pohdinta

TUTKIMUSETIIKKAAN LIITTYVÄT KYSYMYKSET

Eettiset kysymykset ovat läsnä taideperustaisen tutkimuksen kaikissa vaiheissa: eettisiä valintoja liittyy tutkimuksen tavoitteen määrittelyyn, kohderyhmän ja kansatutkijoiden rooliin, tutkimuskysymyksen muotoiluun, toimintatapoihin taiteellisessa työskentelyssä ja aineiston keruuseen ja tulosten esittämiseen (Jokela, tulossa; Jokela & Huhmarniemi, 2018). Eettiset näkökulmat ja valinnat on pyrittävä tunnistamaan ja tuomaan esille. Osa taideperustaisen toimintatutkimuksen tutkimuseettisistä valinnoista on vastaavia kuin muussakin laadullisessa tutkimuksessa (Fulton, 2015; Denscombe 2007; Leavy, 2017; Savin-Baden, 2014; Wiles, 2013). Toimittaessa Pohjois-Suomen ympäristöissä on huomioitava myös alkuperäiskulttuureiden tutkimukseen liittyvät tutkimuseettiset kysymykset (Jokela, 2020; Oskald ym., 2008). Myös toimittaessa marginaaliryhmien, kanssa on harvittava eettisen arvioinnin tekemistä ennen tutkimuksen käynnistämistä. Taideperustaisen toimintatutkimuksen osallistuvat yhteisöt voivat olla vähemmistöjä, alakulttuureita, poliittisia yhdistyksiä, vammaisia ja niin edelleen, jolloin tutkimuseettiikka vaikuttaa olennaisesti tutkimusprosessin suunnitteluun. Myös tutkijan itsensä asema suhteessa yhteisöön (kuten yhteisön jäsen tai ulkopuolinen) on tuotava esiin.

Taideperustaisen toimintatutkimuksen erityiset eettiset kysymykset liittyvät intensionaalisuuteen ja taiteellisten tuotosten tekijöiden oikeuksiin. Tutkimuksen tavoitteeseen

vaikuttaa esimerkiksi tutkijan ja yhteisön arvot ja asenteet, jopa poliittiset mielipiteet. Tutkimusprosessissa ja -raportissa nämä taustatekijät on tuotava avoimesti esiin. Tutkijan on kerrottava, mikä on hänen oma suhteensa tutkimusaiheeseen ja millaisia intentioita hänellä itsellään on tutkimuksen suhteen. Teosten tekijyyteen ja omistajuuteen sekä tutkimusaineiston anonyymisyyteen voi tutkimusprosessissa liittyä eettisiä valintoja (Juhola, Huhmarniemi & Raatikainen, tulossa).

Tutkimusetiikkaan kuuluu asianmukaisten tutkimuslupien kerääminen. Tutkimuslupa-anomuksessa on syytä kertoa ainakin tutkimuksen tarkoitus ja julkaisukanava sekä se, esitetäänkö osallistajat tutkimuksessa tunnistettavina henkilöinä vai anonyymisti. Jos tutkimukseen osallistuu alle 18-vuotiaita lapsia ja nuoria on tutkimuslupa pyydettävä heidän huoltajiltaan. Kun tutkimus tehdään hallinnollisessa instituutiossa, kuten esimerkiksi koulussa tai sairaalassa, lupaa kysytään myös johtajalta tai rehtorilta, joka voi ohjata lupapyyntönsä edelleen koulutoimenjohtajalle tai organisaationsa ylemmälle taholle. Tutkimusprojektissa tehtyjen taideteosten dokumentointiin on kysyttävä vastaava kirjallinen lupa. Ainoastaan julkiselle paikalle pysyvästi sijoitettua teosta saadaan kuvata vapaasti.

Teoskuvien sekä sellaisten kuvien ja videoiden, joista voidaan tunnistaa henkilöitä, julkiseen esittämiseen on kysyttävä lupa. Sopimuksessa, joka kannattaa tehdä kirjallisesti, kuvaillaan tutkimusprojektia ja kerrotaan, missä konteksteissa dokumentointia aiotaan julkaista ja esitellä. Kun tutkimukseen osallistuu alle 18-vuotiaita henkilöitä, on hyvin yleistä, että dokumentoinnissa he eivät voi esiintyä tunnistettavasti. Silloin kuvaaminen on rajattava siten, ettei kasvot ole näkyvissä. Tutkimuslupa voi kuitenkin sisällyttää dokumentointiluvan, joka sisältää henkilön kuvaamisen sekä henkilön teoksen kuvaamisen ja uudelleen esittämisen. Tutkimuksesta kirjoitetaan usein artikkeleja esimerkiksi tutkimuslehtiin. Usein tutkimuksia voidaan käsitellä artikkelissa vielä vuosia niiden toteuttamisen jälkeen. Lehtien ja kirjojen kustantajat saattavat vaatia, että jokaiselta kuvassa olevalta henkilöltä on kirjallinen kuvan käyttöluva. Sen takia luvat on arkistoitava ja säilytettävä huolellisesti.

Tutkimusraportin kirjoittamiseen pätee samat eettiset periaatteet kuin kaikkeen tutkimukseen. Myös taideproduktioihin, jotka ovat vaikuttaneet omaan tutkimukseen, on viitattava asianmukaisesti, kuten viitataan muihin tutkimuksiin ja kirjallisuuteen. Tutkimusprosessin haasteista ja kompastumisista on kerrottava avoimesti. Tutkimusraportti on annettava luettavaksi ja kommentoitavaksi kanssatutkijoille ja keskeisille osallistujille. On syytä kuitenkin muistaa, että lopullinen vastuu on tutkijalla, joka viimekädessä tekee aina omat tulkintansa ja johtopäätöksensä muita kuunneltuaan.

HANKESUUNTAUTUNUT TAIDEPERUSTAINEN TOIMINTATUTKIMUS VAIHE VAIHEELTA

Taideperustaisen toimintatutkimuksen voi toteuttaa monella tapaa ja tutkija voi tulla kehittämissykliin mukaan mistä sen vaiheesta tahansa. Toisin sanoen tutkija voi aloittaa työnsä tulemalla mukaan jo käynnissä oleviin prosesseihin. Yleisin taideperustaisen toimintatutkimuksen muoto on kuitenkin perinteinen hankesuuntautunut toimintatutkimus, jolloin tutkija itse käynnistää syklin (kaavio 5). Tällöin tiivistetty ohjenuora tutkimuksen kululle voi olla seuraava:

1. TAUSTATYÖ

- Tunnista ilmiö, määritä ongelma ja aseta alustavat tavoitteet.
- Tiedosta tutkimuksen eettiset periaatteet ja hanki tarvittavat tutkimus-, dokumentointi- ja julkaisuluvat.
- Kartoita tutkimuksesi yhteisön ja paikan sosiaalis-kulttuuris-visuaalinen tilanne.
- Tee katsaus ilmiötä käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen ja vastaaviin taiteellisiin käytänteisiin.
- Määrittele käyttämäsi käsitteet ja luo tutkimuksesi teoreettinen perusta kirjallisuuden ja aikaisempien tutkimusten ja taiteellisten käytänteiden avulla.
- Kirkasta tutkimustehtävä teoreettisesti ja käytännöllisesti.
- Laadi mahdolliset tutkimuskysymykset.
- Valitse ja perustele tutkimusmenetelmät ja tiedonkeruutavat ilmiön luonteen, tiedonintressin ja teorian pohjalta.

2. TUTKIMUKSEN ORGANISOINTI JA TIIMITYÖN ALOITTAMINEN

- Tunnista mahdolliset projektikumppanit, heidän roolinsa ja toiminnot (käyttäjät, asiakkaat, kohderyhmä ja tiimi, jonka kanssa työskentelet).
- Luo projektiryhmä / tutkimusryhmä ja tee alustava aikataulu; suunnittelupalaverit jne.
- Määrittele ryhmän kanssa yhdessä tavoitteet ja käytännön kehittämistoimet, joilla tutkimustehtävän suorittamista tavoitellaan.
- Jaa vastuu toimijoiden kesken joko rinnakkaisesti tai hierarkkisesti.
- Varmista, että syntyy yhteinen käsitys projektin toteutuksesta: arvotausta, konsepti, taiteen ja sovelletun taiteen teoreettinen perusta jne.

Kaavio 5. Taideperustaisen toimintatutkimuksen syklin vaiheet pääpiirteittäin. Oikea puoli konstruoivaa ja vasen puoli reflektioivaa toimintaa. Käytännön toiminnassa syklin vaiheet limittyvät usein toisiinsa. Kaavio: Timo Jokela ja Mirja Hiltunen.

3. LAADI TUTKIMUKSEN / INTERVENTION TOTEUTUSSUUNNITELMA

- Suunnittele aktiviteetit tai interventio yhdessä ryhmäsi kanssa toimintatutkimuksen tai suunnittelusyklin muodossa.
- Suunnittele tutkimusaineistojen kerääminen ja toiminnan dokumentointi (päiväkirjat, tutkijan tai taiteilijan kansiot, haastattelut, kyselylomakkeet jne).

4. TUTKIMUKSEN /INTERVENTION TOTEUTTAMINEN

- Toteuta suunniteltu toiminta tai interventio.
- Kerää toiminnan aikana suunniteltu tutkimusaineisto ja dokumentoi toiminta.
- Juhlista ja jaa taiteellisen intervention tuloksia jo toiminnan aikana (näyttelyavajaiset, tapaamiset ja niin edelleen).

5. REFLEKTIOAINEISTON ANALYSOINTI JA TULOSTEN RAPORTOINTI

- Muokkaa monimuotoinen tutkimusaineisto käytettävään ja analysoitavaan muotoon.
- Luo dokumenttiaineistosta tiivistyksiä, joilla voit virittää palautekeskusteluja, stimuloida ryhmähaastatteluja ja muilla tavoin reflektoida tapahtunutta toimintaa ryhmäsi kanssa saadaksesi tutkimuksesi analyysivaiheeseen syventävää vuorovaikutusta.
- Luokittele, teemoittele ja analysoi kerättyä tutkimustietoa.
- Analysoi tulokset ja tee ehdotuksia toiminnan tai luodun production kehittämiseksi.
- Kirjoita tutkimuksesi kirjallinen raportti eräänlaisena kehityskertomuksena, jota tutkimuksen sykli jäsentää.
- Esitä tutkimuksen taiteelliset tulokset aiheeseen soveltuvalla tavalla, joka on merkityksellinen alalle ja tutkimusyhteisölle.

LÄHTEET

- Anttila, P.** (2006). *Tutkiva toiminta ja ilmaisu, teos, tekeminen*. Hamina: Akatiimi.
- Anttila, P.** (2007). *Realistinen evaluaatio ja tuloksellinen kehittäminen*. Hamina: Akatiimi.
- Barone, T., & Eisner E.** (2012). *Arts based research*. Los Angeles: Sage.
- Borgdorff, H.** (2011). Knowledge: Artistic research. Teoksessa M. Biggs & H. Karlsson (toim.), *The Routledge companion to research in the arts* (s. 44–63). Lontoo: Routledge.
- Denscombe, M.** (2007). *The good research guide: For small-scale social research projects*. McGraw-Hill: Open University Press.
- Fulton, J.** (2015). *The little book of design research ethics*. IDEO. Haettu 20.11.2018 osoitteesta <https://www.ideo.com/post/the-little-book-of-design-research-ethics>
- Gray, C. and Malins, J.** (2004). *Visualizing research: A guide to the research process in art and design*. Hants: Ashgate Publishing Company.
- Greenwood, D. J., & Levin, M.** (2007). *Introduction to action research: Social research for social change* (2. painos). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Hannula, M., Suoranta, J. & Vadén, T.** (2005). *Artistic research: Theories, methods and practices*. Helsinki: Academy of Fine Arts / University of Gothenburg / ArtMonitor / Cosmoprint Oy.
- Haataja, C.** (2018). Kohti kulttuurista kestävyttä: paikan aika ja tarinat suunnittelutyössä. Teoksessa T. Jokela, M. Huhmarniemi, C. Haataja & T. Issakainen (toim.), *Ympäristötäidettä Lapin matkailuun. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisuja C 57.* (s. 62–69). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-337-094-4
- Heikkinen, H.L.T., Huttunen, R. & Syrjälä, L.** (2007). Action research as narrative: Five principles for validation. *Educational Action Research*, 15(1), 5–19.
- Hiltunen, M.** (2009). Yhteisöllinen taidekasvatus: performatiivisesti pohjoisen sosiokulttuurisissa ympäristöissä. *Acta Universitatis Lapponiensis A160*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Hiltunen, M. & Rantala, P.** (2015). Creating art-based approaches in working life development: The shift from success to significance. *International Journal of Education through Art*, 11(2), 245–260.
- Heikkinen, H. L. T., Konttinen, T. & Häkkinen, P.** (2006). Toiminnan tutkimisen suuntaukset Teoksessa H. L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.), *Toiminnasta tietoon: toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat* (s. 39–76). Helsinki: Kansanvalitusseura.
- Huhmarniemi, M.** (2012). Berry wars: A science centre as a forum for a dialogical, interdisciplinary art project. *International Journal of Education through Art*, 8(3), 287–303.
- Huhmarniemi, M.** (2016). Marjamatkoilla ja kotipalkilla: nykyaikaisia ympäristöpoliittisten keskustelujen osallistujana pohjoisessa. *Acta Universitatis Lapponiensis 324*. (Väitöskirja). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:ISBN:978-952-484-898-5
- Irwin, R. L. & Springgay, S.** (2008). A/r/tography as practice-based research. Teoksessa M. Cahnmann-Taylor & R. Siegesmund (toim.) *Arts-based research in education: Foundations for practice* (s. 103–124). New York: Routledge.
- Johansson, A. P.** (2012). *A short guide to action research*. [Lontoo]: Pearson Education.
- Jokela, T.** (2008). A wanderer in the landscape. Teoksessa G. Coutts and T. Jokela (toim.) *Art, community and environment: Educational perspectives* (s. 217–240). Bristol, UK: Intellect.
- Jokela, T.** (2012). The art of art education and the status of creative dialogue. Teoksessa C.-P. Buschkuhle (toim.), *Ein Diskurs zur künstlerische Bildung* (s. 359–76). Oberhausen: Athene.

- Jokela, T.** (2013). Engaged art in the North: Aims, methods, contexts. Teoksessa T. Jokela, G. Coutts, M. Huhmarniemi & E. Härkönen (toim.). *Cool: Applied visual arts in the North* (s. 10–21). Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Jokela, T.** (2018). Culture sensitive participatory art as visual ethnography in the North. *Visual Ethnography*, 6(2), 89–112.
- Jokela, T.** (2019). Arts-based action research in the North. Teoksessa G. W. Noblit, G. W. (toim.) *Oxford research encyclopedia of education*. New York: Oxford University Press. DOI: 10.1093/acrefore/9780190264093.013.522
- Jokela, T.** (tulossa). Ethics of Arctic sustainable art: Indigenous and non-indigenous dialogue. Teoksessa C-P. Busckhule & R. Vella (toim.) *Art-Ethic-Education*. Leiden: Brill.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015a). Art-based action research: Participatory art for the North. *International Journal of Education through Art*, 11(3), 433–448.
- Jokela, T., Hiltunen, M. & Härkönen, E.** (2015b). Contemporary art education meets the international North. Teoksessa M. Kallio-Tavin and J. Pullinen (toim.), *Conversations on Finnish art education. Aalto University series Art+Design+Architecture 5/ 2015*. (s. 260–279). Helsinki: Aalto ARTS Books.
- Jokela, T. & Huhmarniemi, M.** (2018). Art-based action research in the development work of arts and art education. Teoksessa G. Coutts, E. Härkönen, M. Huhmarniemi & T. Jokela (toim.), *The lure of Lapland: A handbook of arctic art and design. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan julkaisu C 59* (s. 9–23). Rovaniemi: Lapin yliopisto. URN:NBN:fi-fe201902074246
- Juhola, K., Huhmarniemi, M. & Raatikainen, K.** (tulossa). Artistic research on dialogical aesthetics – ethics of gathering. *Ruukku Journal. Special issue Ecologies of Practice*.
- Knowles, J. & Cole A. L.** (toim.) (2008). *Handbook of the Arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues*. Thousand Oaks: Sage.
- Leavy, P.** (2009). *Method meets art: Arts-based research practice*. New York: Guilford Press.
- Leavy, P.** (2017). *Research design: Quantitative, qualitative, mixed methods, arts-based, and community-based participatory research approaches*. New York: Guilford Press.
- Leavy, P.** (2018). *Handbook of arts-based research*. New York: Guilford Press.
- McNiff, S.** (1998). *Art-based research*. Lontoo: Jessica Kingsley Publisher.
- McNiff, S.** (2013). A critical focus on art-based research, Teoksessa S. Mc Niff (toim.), *Art as research: Opportunities and challenges* (s. 109–116). Bristol, UK: Intellect.
- Mäkelä, M. & Routarinne, S.** (toim.) (2006). *The art of research: Research practices in art and design*. Helsinki: University of Art and Design Helsinki.
- Oskal, N.** (2008). The question of methodology in indigenous research: A philosophical exposition. In H. Minde, S. Jentoft, H. Gaski, & G. Midré (toim.), *Indigenous peoples: Self-determination, knowledge, indigeneity* (s. 331–345). Eburon: Delft.
- Pink, S.** (2007). *Doing visual ethnography: Images, media and representation in research*. (2. painos). Lontoo: Sage Publications.
- Rokka, J. & Hietanen J.** (2018). On positioning videography as a tool for theorizing. *Recherche et Applications en Marketing*, 33(3), 106–121.
- Savin-Baden, M.** (2014). *A Practical guide to arts-related research*. Rotterdam: Sense Publisher.
- Sinner, A., Irwin, R. & Adams, J.** (toim.) (2019). *International perspectives on visual arts PhDs in education: Provoking the field*. Bristol: Intellect
- Sinner, A., Irwin, R. & Jokela, T.** (toim.) (2018). *Visually provoking: Dissertations in art education*. Rovaniemi: Lapland University Press. URN:ISBN:978-952-310-936-0
- Springgay, S., Irwin, R. L. & Kind, S.** (2008). A/R/Topographers and living inquiry. Teoksessa *Handbook of the arts in qualitative research: Perspectives, methodologies, examples, and issues* (s. 83–92). Thousand Oaks: Sage.
- Sullivan, G.** (2005). *Art practice as research: Inquiry in the visual arts*. Thousand Oaks: Sage.

Kemmis, S. & McTaggart, R. (2004). Participatory action research. Teoksessa N.K. Denizen & Y.S. Lincoln (toim.), *Handbook of qualitative research*. Thousand Oaks: Sage.

Wang, C. & Burris, M. A. (1997). Photovoice: Concept, methodology, and use for participatory needs assessment. *Health Education & Behavior*, 24(3), 369–387.

Varto, J. (2009). *Basics of artistic research: Ontological, epistemological and historical justifications*. Helsinki: University of Art and Design.

Whitehead, J. & McNiff, J. (2006). *Action research: Living theory*. Thousand Oaks: Sage.

Wiles, R. (2013). *What are qualitative research ethics?* Lontoo: Bloomsbury Academic.